

LAURE ADLER

Wanneer ze danst

Gesprekken met Anne Teresa De Keersmaeker

*Uit het Frans vertaald door Désirée Schyns, met medewerking
van Anne Teresa De Keersmaeker en Sigrid Bousset*

Met een nawoord van Sigrid Bousset

Inhoud

Voorwoord Laure Adler	5
I	
Kindertijd	11
II	
Familie	25
III	
De choreografe	41
IV	
Het gezelschap	51
V	
Repetitie	67
VI	
Creëren	81
VII	
Het lichaam	99
VIII	
Dans als energie	113
IX	
Risico's nemen	131
X	
De toekomst	147
XI	
Levenslust	163
XII	
Brel, mon amour	185
 Nawoord Sigrid Bousset	
Over de genese van dit boek	193

Voorwoord

De eerste keer dat ik haar zag wist ik niets over haar. Ik was door vrienden uitgenodigd om mee te gaan naar een voorstelling van een nieuw danstalent, opgeleid door Maurice Béjart, die ik enorm bewonderde.

Het toneel was kaal. Ze was gekleed in een gebroken witte jurk die tot halverwege haar knieën kwam en droeg schoolmeisjessokjes. Toen ze begon te draaien, terwijl haar armen nu eens klapwiekten als de vleugels van een zeemeeuw, dan weer roteerden als de propellers van een helikopter op de obsederende, minimalistische en repetitieve muziek van Steve Reich, waren we met zijn allen ademloos in haar ban.

Was ze aan het tekenen? Was ze aan het dromen, alleen, overgeleverd aan de associaties die in haar geest opkwamen? Was ze iets aan het bedenken terwijl ze zich liet leiden door de klanken die haar letterlijk doorboorden? Ze liet ons een nieuwe manier van dansen zien, wellicht zonder het te beseffen – iets tussen poëzie, visuele kunst en de belichaming van abstracte muziek die dankzij haar sensueel werd, met ogenschijnlijk beperkte bewegingen die tegelijkertijd vitale, fysieke en in de aarde gewortelde energie op gang brachten.

Was ze danseres, of choreografe? Muzikante, of beeldend kunstenaar? Wat ze deed leek zo eenvoudig, simpel zelfs en allemaal hadden we thuis zin om het na te doen voor de badkamerspiegel. Dat bleek helaas onmogelijk want de precisie, de scherpte, het ritme, de opeenvolging van de geraffineerde bewegingen, de stijl

en het tempo waren op elkaar afgestemd als een perfect uurwerk en ontsproten aan een verbluffende creativiteit.

Non en tegelijk sensueel.

Geconcentreerd en tegelijk glimlachend.

Serieus en tegelijk grappig.

Zo kwam ze op mij over die eerste keer, toen mijn vrienden en ik na de voorstelling maar geen afscheid konden nemen en eindeloos bleven praten over ‘onze’ ontdekking: een jonge vrouw met een voor Fransen moeilijk te onthouden naam, die de hele tijd glimlachte alsof ze al dansend in vervoering verkeerde.

In de wereld van theater- en dansliefhebbers heerst er een soort snobisme en pretentie: we denken dat we kunstenaars ‘ontdekken’ en we eigenen ze ons toe zodat ze bij ons blijven. Wanneer ze dan bekend worden en erkenning krijgen bij een breder publiek, voelen we ons een beetje verraden, en hebben we de neiging om ze minder belangrijk te maken, zelfs te vergeten hoezeer we van hen hielden, zozeer werd ons narcisme gestreeld bij de gedachte dat we de ‘allereerste’ waren.

Anne Teresa was heel vroeg, heel jong succesvol en dat succes is welverdiend.

In tegenstelling tot wat men zou kunnen denken, sluit succes niet uit dat je jezelf in vraag stelt, dat je vragen blijft stellen, twijfelt en tegen hindernissen aanloopt. Iemand die haar koers lijkt te bewaren, de ene na de andere voorstelling creëert, een school opricht, de relatie muziek-dans herdenkt, zich profileert als de erfgename van Maurice Béjart en Pina Bausch en tegelijkertijd haar eigen codes en danstaal ontwikkelt, wordt met argusogen bekeken.

Anne Teresa zal haar weg voortzetten op een veeleisende en soms strenge manier, waarbij ze haar succes wantrouwt en niet altijd

dezelfde 'recepten' herkauwt. Ze zal er niet voor terugdeinzen 'moeilijke' of 'veeleisende' voorstellingen te maken, zoals dat in het jargon heet. Wat echt verbluffend is bij nadere beschouwing van haar werk is dat het extreem divers is, dat ze haar verworvenheden systematisch weer op het spel zet, een beetje zoals een winnende casinospeler die het niet kan laten om het gewonnen bedrag opnieuw in te zetten. Anne Teresa blijft haar overtuigingen als onderzoekster trouw – en we moeten haar geloven als ze zichzelf aldus definieert. Ze blijft zichzelf kwellen met vragen, is er altijd op uit iets nieuws te leren in de meest uiteenlopende disciplines, en om haar intuïtie te voeden blijft ze zichzelf uitdagen met steeds andere vraagstellingen, zowel op fysiek als op metafysisch vlak. Ze is trouw van aard en blijft trouw aan haar obsessies: op zoek gaan naar de oorsprong van beweging, de meest elementaire gebaren opsporen om te laten zien hoe mooi, maar ook hoe noodzakelijk ze zijn, de muziek 'ingaan' – klassiek, hedendaags of zogenaamd variété – zodat de muziek in een alchemistisch proces met dans kan versmelten en nooit louter als illustratie fungeert, structuren vinden die het bewegen van het lichaam verbinden met vrijgemaakte ruimte, een elan vinden, een levensimpuls, die zo vaak hervat wordt zonder erbij na te denken.

Ja, ze zeult vaak plastic tassen mee met macrobiotische voeding, ze is een vrouw en geen pijp, ja, Anne Teresa is Magritte want ze denkt al dansend. Zo heeft Arno haar in zijn lied 'Quand elle danse' vereeuwigd: *'Elle porte toujours un sac en plastique / Avec de la bouffe macrobiotique / Elle s'appelle Magritte, c'est une femme pas une pipe'*. Ja natuurlijk denk je wanneer je danst. Je doet niets anders, zegt ze. Dans is op zichzelf een vorm, ja zelfs dé vorm, van oorspronkelijk denken over onze relatie met de wereld. André Leroi-Gourhan, vandaag helaas vergeten, wees in zijn antropologisch en archeologisch onderzoek op het belang van ritme, van de verhouding tot je lichaam, want reeds sinds het ontstaan van de mensheid wordt met het levende gespeeld. Het vermogen tot inventiviteit maakt

van de mens een scheppend wezen dat zich uit in het spel met zichzelf. Dansen is denken. Dansen is ook uitvinden, jezelf uitvinden.

Dat zorgt ervoor dat Anne Teresa's werk ons raakt en we ons vragen stellen, niet alleen om esthetische, maar ook om filosofische redenen. Ze wordt trouwens vaak gezien als 'een dansintellectueel', iemand die afstand bewaart, die niet zo houdt van de media.

Het duurde lang voor ik toestemming kreeg voor een interview met haar. Het was voor de radio. Men had mij gewaarschuwd dat ze zwijgzaam was. Ik was er niet gerust op in de studio, maar begreep al gauw dat ze tijd nodig had om zaken uit te leggen en dat haar stiltes niet berekenend waren. Ze denkt al pratend. En ze wil woorden vinden die zo dicht mogelijk komen bij wat ze voelt om iets te vertellen over haar drijfveren.

Kortom, ik vond haar indrukwekkend. Ik keek liever naar haar voorstellingen dan dat ik haar interviewde. Ik sloeg er geen enkele over en zodra het mogelijk was, ging ik naar sommige voor de tweede keer. Maar ik kreeg knikkende knieën als ik dacht aan een gesprek en daarom aarzelde ik een tijd lang voordat ik de uitnodiging aannam om een interview met Anne Teresa te houden tijdens de zomerse Estivales du Haut Calavon op het domein Les Davids van Sophie Le Clercq in Zuid-Frankrijk. Ik voelde me gegeneerd, want wat gebeurde er? De avond ervoor aten we samen. Ze was terug van vakantie uit Spanje en het zand zat nog in haar kleren. Ze was superontspannen en een en al glimlach. Nog steeds op vakantie. De volgende dag hoefde ik geen vragen te stellen: ze sprak vanzelf, gepassioneerd, meeslepend, hartstochtelijk over dans en terwijl ze de tafel naar achteren duwde, besloot ze ook alle uitleg achterwege te laten om in het garrigue-landschap waar we zaten te gaan dansen.

Dat is het enige waarvoor ik deug, zoals Beckett zei over zijn schrijven.

Maanden later vroeg een van haar vriendinnen, Sigrid Bousset, schrijfster en coördinator van de ATDK Foundation, die de Estivales mee organiseerde, of ik wilde verdergaan. Verdergaan waarmee? We zouden wel zien. Ik aarzelde geen moment. Ik vroeg haar eerst of ik aanwezig mocht zijn bij de repetities en of ik Anne Teresa op elke werkplek mocht volgen. Alles zou voor mij ‘openstaan’.

Dit boek met gesprekken kwam in de loop van anderhalf jaar tot stand tijdens Anne Teresa's werk: voor of na repetities, voorstellingen, en reprises van sommige van haar stukken. We spraken elkaar in kledkamers, in de kantine van P.A.R.T.S. waar je alleen macrobiotisch kunt eten, in museumzalen, Parijse cafés niet te ver weg van de hotels waar ze verbleef, in zonovergoten cafés midden in de winter in Italië, in treinen. We werkten, maar hebben vooral veel gelachen. Onze ontmoetingen begonnen halverwege het creatieproces van *Il Cimento dell'Armonia e dell'Invenzione*, liepen door tijdens de reprise van *De Goldbergvariaties*, BWV 988 met Pavel Kolesnikov en Alain Franco in de Collezione Maramotti, daarna tijdens de voorbereidingen van *A little bit of the moon*, een duo met Rabih Mroué, om te eindigen met de genese van de voorstelling *Brel*, die in juni 2025 in première ging.

Laure Adler

I

Kindertijd

Anne Teresa had een mooie kindertijd en werd opgevoed door liefdevolle, attente ouders en grootouders die met plezier hun kennis doorgaven; een groot gezin met een broer en drie zussen met wie ze nauw contact onderhoudt. Haar zus Jolente is theatermaakster en actrice bij tg STAN. Zij en Anne Teresa werkten eerder al samen en recent kreeg Jolente van de Franse choreograaf Jérôme Bel carte blanche in zijn serie *Danses pour une actrice*, waarin ze met humor en emotie vertelt over de kindertijd van de dochters De Keersmaecker die ervan droomden om ooit echte danseressen te worden.

Laten we beginnen bij uw jeugd. Veel mensen denken dat u een intellectueel bent, een verstandsmens, maar uw wortels liggen op het platteland.

Ja, mijn vader was landbouwer en mijn moeder lerares in het secundair onderwijs. Zoals veel kinderen gingen we naar de muziekschool van het dorp, mijn moeder wilde dat graag. Maar we hadden niet echt een danscultuur. Ik was op het veld of zat op de tractor, maar woonde zelden concerten of dansvoorstellingen bij. Het was de grote tijd van Maurice Béjarts Ballet van de XXste Eeuw en wij woonden niet ver van Brussel. In die tijd maakten die dansers grote indruk op de televisie. Rond mijn tiende zei ik tegen mijn moeder dat ik op balletles wilde. Nadat ze me drie of

vier keer met de auto naar de les had gebracht in een naburige gemeente, besloot ze zelf lessen te organiseren in ons eigen dorp. Ik had het geluk les te krijgen van een heel inspirerende, jonge lerares die niet alleen klassiek ballet voor kinderen, maar ook hedendaagse en jazzdans gaf. Ze nam ons mee naar voorstellingen van Félix Blaska, Maurice Béjart en het Ballet van Vlaanderen. Daarnaast mochten we zelf kleine voorstellingen maken. Op de muziekschool volgden veel kinderen pianoles, maar in de jaren zestig werd na gitaarspelen dwarsfluit heel populair, en ook ik heb dwarsfluit gespeeld.

Dus u twijfelde tussen muziek en dans?

Nee, tussen theater en dans. Als ik niet was aangenomen bij Mudra, de dansschool van Maurice Béjart, was ik me misschien op theater gaan richten. Ik voelde me aangetrokken tot de multidisciplinariteit van Mudra. Het was geen klassieke balletschool.

Heeft u tijdens uw artistieke parcours ook theaterstukken gemaakt?

Van het begin af aan was dans mijn eerste taal. Dansen doe ik het meest en het liefst, en ook het best – denk ik.

U heeft ook opera's geregisseerd, met name toen Rosas in residentie was bij De Munt en u huischoreografe was.

Ja, en daar ben ik mee doorgegaan: *Hertog Blauwbaards Burcht* van Bartók, *Hanjo* van Toshio Hosokawa, *Così fan tutte* van Mozart en nog andere opera's.

Zou u vandaag, na een parcours van vijfenveertig jaar, kunnen stellen dat dans het best bij u past? Zelfs wanneer u altijd bent blijven werken met muziek?

Voor mij is dans juist intrinsiek verbonden met muziek. Muziek is altijd mijn eerste partner geweest. Dan komt literatuur, en de afgelopen jaren ook beeldende kunst.

Maurice Béjart, een van uw leermeesters, zei dat dans in feite een geloof is en ook een vorm van denken. Hij voegde eraan toe dat dans een strijd is en een vorm van bidden, een vorm van contemplatie. Bent u het met hem eens?

Ik zou niet zeggen dat dans een geloof is. Het idee spreekt me niet aan. Maar wanneer hij het heeft over dans als een in een collectief verankerde praktijk, dan klopt het en is het een mooie definitie van de manier waarop hij werkte. Wanneer ik in de dansstudio aankom, weet ik nog niet wat ik allemaal ga doen. Er zijn plannen, beelden, en vervolgens ontstaan er dingen samen met de dansers. Hoewel het een beetje een cliché is, accepteer ik de scheiding van lichaam en geest niet. Voor mij is dans het viëren van onze menselijkheid. Wanneer je danst, vertrek je vanuit je lichaam, zowel anatomisch-mechanisch als in zijn sensuele gevoeligheid. Het lichaam roept veel emoties op, omdat het alle sporen van menselijke ervaring met zich meedraagt. Of je nu alleen danst, of samen met anderen, dansen is altijd intens sociaal. Dansen is ook een manier om de wereld te denken, te begrijpen, om een intellectueel traject uit te bouwen. Zonder esoterisch te willen klinken, durf ik te beweren dat dansen in mijn ogen ook verbonden is met een spiritueel en zelfs met een kosmisch aspect.

Oorspronkelijke uitgave:

Quand elle danse. Entretiens avec Anne Teresa De Keersmaecker, Laure Adler

© 2025, Éditions Seuil

© 2026 Uitgeverij Manteau / Standaard Uitgeverij nv

Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen

www.standaarduitgeverij.be

info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland

New Book Collective, Utrecht

www.newbookcollective.com

Foto omslag: © Gérard Uféras

Omslagontwerp: Herman Houbrechts

Opmaak binnenwerk: Ready2Print

Eerste druk september 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Niets uit dit boek mag op enigerlei wijze worden gebruikt of gereproduceerd voor het trainen van kunstmatige-intelligentietechnologieën of -systemen. Dit werk mag niet gebruikt worden voor tekst- en datamining (artikel 4, lid 3 Richtlijn (EU) 2019/790).

ISBN 978 90 223 4267 1

D/2026/0034/349

NUR 671